

A SZÁZADELŐ BÚTORSZERELVÉNYEI

Szemerey Tamás
SOE ny. mestertanár

A bútorszerelvények sokfélék. Feladatuk teherviselés, bútorrészek összetartása, mozgathatóság – nyitás-csukás – biztosítása, megtartás, támasztás bizonyos helyzetben, valamely pozíció biztosítása, biztonságos zárás, görgetés, megfogás és tartás, sérülésektől való védelem, díszítés stb. Annyi sajátos, különböző feladatnak és elvárásnak kell külön-külön megfelelniük, hogy rövid, általános bemutatásuk reménytelen próbálkozás volna. Kétségtelen viszont, hogy bútoraink zöme nélkülük többé-kevésbé használhatatlan lenne!

Kutatva az elmúlt másfél évszázad bútorszerelvényeinek története után, meglepődve tapasztaltam, hogy a hazai szakirodalom első 60–70 évében megjelent könyvekben nincs a szerelvényekkel foglalkozó részlet, vagy fejezet. Azok a könyvek pedig általában nagyon alapos és értékes munkák...! Az első rövid áttekintést ebben a tárgykörben Ferenczy Emilől kap-

juk, az Asztalosipar c. könyvében a segédanyagok és eszközök között, az enyvek, szegek és csavarok után. „Az épület- és bútorasztalosság nyíló szerkezeteinek nyitását, csukását, felfüggesztését záruk és pántok teszik lehetővé. Vannak bevéső, rászögező, ajtó-, kapu-, szekrény-, és fiókszárak; ablak- és szekrény rúdzárak, csuklós, csapos kivető ajtó- és ablakpántok, diópánt, ingó ajtó- és paravánpántok. A díszvasalások, ajtó- és ablakkilincsek, fordítók, mint olyan kiegészítő anyagok, melyeknek az asztalos szerkezetekre való szerelését rendszeren az asztalos végzi.” (1941). Ez igazán nem sok. Főleg úgy nem, hogy a szerző a két nagy területet, a bútor- és épületasztalosságot összevonja. Kétségtelen, hogy a két szerelvénycsoport között van hasonlóság és átfedés, de bőven van olyan sajátosság és különbség itt is, ott is, amit egy szakkönyvnek inkább kiemelni és hangsúlyozni kellett volna. A tárgykör ilyen konzekvens elmaradásából adódó fonák helyzetre némi magyarázatot adhat, hogy a szakkereskedések a századforduló óta mind többen adták ki jól szerkesztett, áttekinthető árjegyzékeiket, melyekben az árucikkek megnevezése magyarul és gyakran németül is szerepel. A célszerű méretsorok és az árak mellett ábrák sokasága tájékoztatja az olvasót. Ezek így alkalmasak lehetnek a tananyagot segítő háttéranyagnak, sillabusznak is. Ilyen célú felhasználásuk szinte biztosra vehető, bár szó is érheti őket... Az imént említett, s a minisztériumból már

1. kép: Az árjegyzék címlapja

megjelenésükkor tankönyvként is elrendelt szakkönyvek ebben a tekintetben tehát hiányosak! A szakiskolák tanulóinak és az inasoknak mindenképpen szükségük lett volna az árjegyzékekben található anyagra, s azon túl még további szakmai magyarázatokra – a kiválasztás szempontjainak felsorolására, és a felszerelés módjának leírására! Valamivel alaposabban rendszerezni az anyagot a Faipari kézikönyv is (1963). „A bútoripari vasalások fémből, újabban műanyagból készülnek. Ezek

		Pesti ládapánt, nehéz kivétel, Kistenbänder, schwere Ausführung					
		32 sz.					
hossza		6	8	10	12	14	16"
1 pár	P	—,32	—,35	—,38	—,44	—,52	—,60

2. kép: Erős ládapánt

		Rászögező ládzárak Kofferschlosser zum Anschlag							
		20/a sz.							
Árak drb.-ként		1	2	3	4	5	6	7	8 sz.
kuleslyukközépig	20	25	25	30	35	40	45	45	45 mm
teljes szélesség		30	35	40	48	53	60	65	73 mm
fűrott kules. P		—,22	—,26	—,34	—,38	—,48	—,58	—,64	—,70
biztonsági P		—,52	—,58	—,66	—,70	—,74	—,82	—,98	1.10

		Ládzár, fekete, furatlan kulesal	
		Katzenkopfschlösser mit ungebohrtem Schlüssel	
		lyuktváolság 80 mm. 1 drb. P	
		924 sz.	—,90

3. kép: Modern és régies ládzár

Lakatretesz, sürolt
Anlegarben, geseheurt

hossza	12	14	16	cm
531/a sz. 531/a sással 1 drb P	—,14	—,16	—,20	
531/b sz. 531/b rács. 1 drb P	—,14	—,16	—,20	

Ajtóreteszek, anyás csavarokkal
Anlegarben mit Mutterschrauben

531/k sz.	1 drb keresztajtóra P	—,85	kettősjajtóra P	1,30

Lakkozott retesz — Anlegarben, lackiert

531/h sz.	hossza	9	11	13	15	cm
	1 darab P	—,15	—,20	—,26	—,30	

Biztonsági lakatretesz, feketére lakkozva
Patent Anlegarben, schwarz lackiert

531/e sz.	hossza	10	12	14	16	cm
	1 darab P	—,22	—,24	—,30	—,35	

4. kép: Lakatpántok

elsősorban szerkezeti, vagy kötőelemek, sok esetben azonban egyúttal díszítőelemek is és a következőképpen csoportosíthatók: 1. kötőelemek; 2. csuklós pántok, szerkezeti elemek; 3. zárószervezetek; 4. fogantyúk és egyéb vasalások;

Kötőelemek

1. Szegek és facsavarok...; Szekrényösszehúzó vasalások: A termék szerkezeti megoldásától függően süllyesztett, vagy rácsavarozott kivitelűek lehetnek. Az összehúzó vasalások erő kifejtése a csavar menet meghúzásával, külpontos félfordítással vagy a kónuszos horgok összeütésével váltható ki.

2. Csuklós pántok

A bútortipar igen sokféle csuklós pántot használ. Ezek közös jellemzője, hogy egyik szárnyuk a másikhoz képest egy közös csapszeg körül elmozdítható. A pántok lehetnek: a., kiakaszthatók – sima élcsatlakozáshoz vagy aljazott csatlakozáshoz (kivetős); b., oldhatatlan szerkezetűek (zsánérok) – sima élcsatlakozáshoz vagy aljazott csatlakozáshoz; c., egyéb pántok – zongorapántok (zongora zsánér), csapos pántok és duplacsapú pántok. Pántok felszerelésénél a pánt fajtája dönti el, hogyan végezzük a szerelést. *Kiakasztós pántoknál* a szétszedett pántok egybetartozó darabjait külön-külön felcsavarozzuk a szekrénytestre, ill. az ajtóra.

Az *oldhatatlan pántokat* először az ajtóra szereljük fel, és az ajtó beállításával csavarozzuk fel a szekrénytestre is.

A *csapos pántok* felszerelésénél az ajtónak csak az egyik végére szabad előre felcsavarozni a pánt csapos darabjait, míg a pántok másik végét csak az ajtó beállítása után rögzítjük.

3. Zárószervezetek

A bútorok nyíló szerkezeteinek (ajtó, fiók) zárjai lehetnek egyszerűek vagy biztonságiak. Mind a két minőségi csoportban különféle zárok vannak.

Bevésőzár: az ajtók, fiókok élébe vésik be. Jobbos és balos kivitelben készülnek, méretüket a kulcs tengelye és a zárlemez közötti távolság határozza meg.

Beeresztőzár: az ajtó, ill. a fiók elejének belső lapjába süllyesztik, egyébként azonos az előbb leírttal.

Rácsavarós zár: a nyíló szerkezet lapjára süllyesztés nélkül kerül felszerelésre. Egyébként jellemzői azonosak a bevésőzárral.

Rúdzár: az ajtót két helyen rögzíti bezárt állapotban a szekrénytesthez. Rúdzárak készülnek süllyesz-

Fekete cím fehér cell.-betéttel, ajtóra vagy fiókra
Schwarze Schilder mit weisser Einlage, auf Türe o. Ladel

Sajtolt cím feketére lakkozva ajtóra vagy fiókra
Swarz lackierte Schilder auf Türe o. Ladel

Sajtolt sárgaréz címek ajtóra és fiókra
Gepresste Messingschilder

sz.	10	10/a	10 ^{1/2}	11 ^{1/2}	12 ^{1/2}	15 ^{1/2}
drb.-ként	10	10/a	10 ^{1/2}	11 ^{1/2}	12 ^{1/2}	15 ^{1/2}
magasság	30	44	54	27	30	30
sárga P	—,6	—,7	—,8	—,8	—,8	—,12
nikk. P	—,6	—,7	—,8	—,9	—,9	—,12

Öntött réz címek ajtóra és fiókra, fényezve
Messingschilder, poliert

sz.	8	20	9	9/a	9/b	11/a	12/a
mag.	17	20	19	24	35	41	28
sárga P	—,13	—,14	—,15	—,17	—,15	—,18	—,24
nikk. P	—,15	—,16	—,18	—,20	—,18	—,20	—,28

Öntött réz címek ajtóra és fiókra, aranyozva
Messingusschilder, bronziert

sz.	1	6	7	4	5	7 ^{1/2}
magas.	40	58	33	38	40	19
sárga P	—,10	—,14	—,10	—,10	—,12	—,15
b.barna P	—,12	—,16	—,12	—,12	—,14	—,17

5. kép: Kulcscímek

Öntött ládafogantyúk
Bewegliche Kastengriffe

523 sz.	523 ^{1/2} sz.	65	75	85	110	mm.
belső méret						
523 sz. vasból, nikkellezve 1 drb P	—,40	—,44	—	—	—	—
523 sz. sárgarézből 1 drb P	—	—,60	—	—	—	—
523 ^{1/2} sz. sárgarézből 1 drb P	—	—	—,60	—,70	—	—
523 ^{1/2} sz. rézből, nikk. 1 drb P	—	—	—,70	—,80	—	—

Ládafogantyú, fekete, nehéz
Kistengriffe, schwarz, schwere

530 sz.	hossza	80	90	100	115	mm.
	1 drb P	—,20	—,25	—,30	—,36	

Ládafogantyú, fekete, könnyű
Kistengriffe, schwarz, leichte

7530 ^{1/2} sz.	hossza	80	100	mm.
	1 drb P	—,14	—,16	

Ládafogantyú, sással
Kistengriffe, blanke

531 sz.	hossza	80	90	100	115	mm.
	1 drb P	—,12	—,16	—,20	—,22	

6. kép: Ládafogantyúk

Csapos pánt
Zapfenbänder

46 sz.	hossza	50	60	65	70	80	90	100	120	mm.
	egyszerű 1 készlet P	—,16	—,18	—,19	—,20	—,22	—,24	—,26	—,28	
	2/3 erős 1 " P	—,22	—,23	—	—,30	—,36	—	—,48	—,62	
	völgyelt 1 " P	—,20	—,25	—	—,36	—,48	—	—,60	—,76	

7. kép: Csapos szekrénypánt

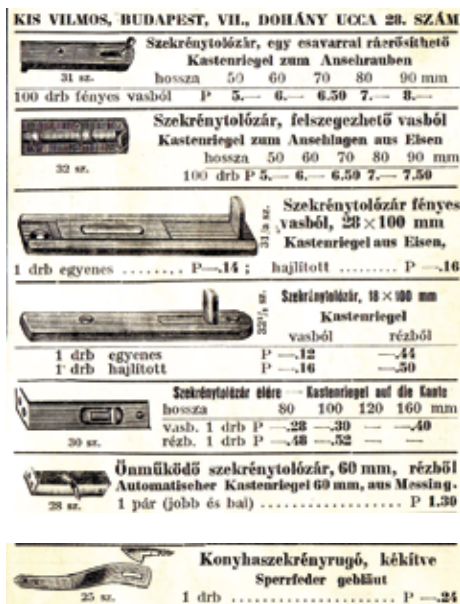
tett és rácsavarós, jobbos és balos kivitelben. A süllyesztett rúdzárat felszerelés után zártakáró léccel le kell fedni.

8. kép: Bevéső és rácsavarozható szekrényajtópántok

9. kép: Szekrényajtózárak

10. kép: Reteszek és az ajtórogzító rugós horog

Redőnyzár, mely lényegében bevésőzár, csak a záryelv oldalmozgást is végez. Jobbos-balos kivitelben készülnek.

Tölőzár a kétszárnyas szekrényeknél, a bal ajtó rögzítését szolgálja.

4. Egyéb vasalások

E csoportba tartoznak a kulcsímek, polctartók, nyíló szerkezetek túlnyúlását gátló csuklós vagy csúszo fémkarok, csúszoszegek stb.”

Az idézett kézikönyv a II. vh. után jelent meg, mint a kor első nagy, enciklopédikus igényű szakkönyve. Néhány használható gyakorlati tanácson túl semmivel sem ad többet, mint az előző. A múlt felé nézve nem ez, hanem egy másik, a nagy történelmi törés előtti forrás lesz számunkra mértékadó!

A bútorveretek kiérlelt gazdagságát jól szemlélteti egy háború előtti, a jelen cikk ábráit is adó katalógus. Több ilyen ismerünk.

Kis Vilmos bp.-i – Asztalos kellékek vasáruaktára – árjegyzéke 1935 márciusában jelent meg (1. kép). Az A/5 méretű füzet csak bútor- és épületvasalásokat kínál, s a bútorrész 57 oldalt foglal el, igaz, hogy

a vasalások mellett más esztergált és faragott faalkatrészeket is hirdet. Egy jó tankönyvben a szerelvények bemutatásához és tárgyalásához,

11. kép: Fogantyúk és a „műszaru” azaz műanyag fogantyúk

az ábrákkal együtt legalább ekkora helyre/fejzetre lett volna szükség! A kínálat bemutatása és a keresőrendszer példás, csak sajnos semmilyen szakmai szempontot nem követ. Piaci céllal készült, jó reklámanyag. A tankönyvben követni kell a technológiai sorrendet, ezért nem előzhetnék meg pl. a zárok a pántokat, az elfordítható-szétnyitható lapú asztalcsavar sem kerülhetne a szekrényajtóreteszek közé, a bútorszerelvények között nincs helye sem fregolicsigának, sem kettőslétra-pántnak stb. Ezek fontos különbségek! De nem kukacoskodok. Örülni kell, hogy az elmúlt 70–150 évből szépen van e tárgyban nyomtatott anyagunk, ha nem is a szakkönyvekben, és a korábbi korok szerelvényeiről is elég sok mindent tudunk.

Nézzük át az anyagot! Szerelvényre először a tárolóbútoroknál volt szükség. Az ácsolt ládákat még lakatpánttal és lakattal zárták (ha zárták), a ládatető pedig facsapokon fordult, így más szerelvény már nem kellett (4. kép). Az asztalos módon készült ládákotl már többet kívántak. A tetőt hosszú szárú csuklópántok – későbbi nevén: ládapántok – kapcsolták a láda hátfalához (2. kép). Zárásukhoz – a

legdíszelebb menyasszony- vagy tulipántos- és céhládáknál – különleges, ún. ládazár járta (3. kép). A többi, alárendelt szerepű ládánál: termény-, vagy élelmiszeres-, katona-, szennyes-, irat-, szerszámos- stb. ládákra egyszerű lakatpántot tettek (4. kép), de később már ezekre is rendes zár került. A záruk „másik fele” hagyományosan a zárral szemben, a tetőre szerelendő ellendarab, és a kulcslyuk környékét védő kulcspajzs (5. kép). Századokon át jellegzetes ládaszerelvény volt a két ládavégre szegelt fogantyú (6. kép). A régi időkben, a ládavasalások mind-egyikéből pompás darabok, igazi műreemek maradtak fenn. Ahogy a ládából 6–700 éve – a rövidebb oldalára állítva szekrény lett – a ladatető ajtójá vált és úgy fejlődött tovább. Az már asztalosmunka volt! A pántok az ajtón is szükségszerűen megmaradtak, de a barokk korban (XVII. sz.) megjelentek a csapos pántok (7. kép), majd a XVIII. században a szintén csapos bevéső, és a XX. században a rácsavarozható

zárás érdekében szükségessé vált a bal oldali – először csukódó – szárny biztonságos rögzítése, s megjelentek a reteszek, és a rugós horgok (10. kép). További kellékek a fogantyúk (11. kép), a belső akasztók (12. kép) és a polctartók. Fiók szinte bármelyik bútortípusban van, ill. lehet. A fiókok szerelvényei is a már tárgyalt záruk és a fogantyúk. Az ágyak hagyományosan szerelvényigényesek. Az ágyhorgok, ágyvasalások fő feladata az ágy fő darabjainak – fejtég, lábvég, oldalak – biztonságos, erős összekapcsolása, és szükség esetén könnyű szétszedése (13. kép). Az ágy szétbontását – festésnél, költözésnél – annak méretei és súlya követeli meg. A nagyobbítható lapú – az elfordítható-szétnyitható, vagy felhajtható toldalékokkal kiegészített – asztaloknál is kellene szerelvények (14. kép). Ezen túl még a fiókos bútoroknál van, vagy lehet szükség. Az íróasztalok a lehajtható írólap, s a bennük alkalmazni szokott titkos fiókok és

Öntötttrézárása 16 mm. □ esőhöz	
111 sz.	Messingussrossetten, 16 mm. 1 drb sárga P—44; nikkelezett P—52
572 sz.	Nikkelezett sodrony ruhahorg, besavarható Kleiderhaken z. Einschrauben
	méret 30 35 40 50 60 mm.
572 sz. 1 drb	5.60 — 6.50 9.50 11.50 P
572 1/2 sz. 1 drb	6.— 7.— 10.— 12.— P
573 sz.	Sárgaréz nyakkendőtartó Kravatenhalter aus Messing
	méret 20 30 35 40 50 60 mm.
1 drb	3.60 5.— 6.50 9.— 12.— P
	40 cm. 1 drb sárga P—80; níkk. P 1.—

12. kép: Szekrénybe szerelhető akasztók

pántok (8. kép). Azóta akaszthatók le a szekrényajtók. Ez a zárással is szoros kapcsolatban van, mivel a jól készített szekrények aljazott szélű ajtaja csak nyitva akasztható le. Maga a zár is egyszerűbb lett, mert ennél a nyitási módnál már elég a zárnyelvet előre kitolni, hogy biztonságosan, jól zárja az ajtót (9. kép). Bizonyos szélességnél és a fölött két ajtóssá váltak a szekrények. A megbízható

A székek, fotelek családjában ritkán volt szükség szerelvényekre. Ebbe a csoportba tartoztak korábbi századokban a tábori, összecukható padok, és később a dönthető támlájú fotelek. Általános divat volt a XIX. században, de különösen a második felében, görgők szerelése a bútorlábakra, majd azokat később fémgyűrűk, papucsok követték. A cikkben említett és bemutatott sze-

KIS VILMOS, BUDAPEST, VII., DOHÁNY UCCÁ 28. SZÁM

Ágyvasalás — Bettbeschläge	
2 3 kapcsos	
1 készlet könnyű P—40	11. 38 42
1 készlet nehéz P—	48
Sarkos ágyvasalás = esavarrá akasztható Winkel Bettbeschläge auf = Schrauben	
16 20 cm.	
1 készlet csavar nélkül P—39	42
Ágyvasalás élére Bettbeschläge auf die Kante	
hossza 12 18 cm.	
1 készlet P—70	86
Gyermekágyvasalás Kinderbettbeschläge	
hossza 8 cm., 1 készlet	P—58
„Export” ágyvasalás élére „Export” Bettbeschläge auf die Kante	
hossza 20 cm., 1 készlet	P—98
Sarkos ágyvasalás Winkel Bettbeschläge	
hossza 19 cm.	
1 készlet P	140
Sarkos ágyvasalás gombbal Winkel Bettbeschläge mit Knopf	
hossza 19 22 cm.	
1 készlet fekete P	120 145
1 készlet fényes P	120 145
Szabadalmazott ágyvasalás — Patent Bettbeschläge	
hossza 18 cm.	
1 készlet P	160

13. kép: Ágyvasalások

Fordulóasztalsavár Drehtisch-Schrauben	
1 drb négyzetes anyával	P—10
1 drb szárnyas	P—12

14. kép: Elfordítható-kinyitható asztallapcsavar

relvények valójában a legegyszerűbb bútorszerelvények. Ritkább bútorokról és azok szerelvényeiről – billenthető tükrök (tükörcsavar), spanyolfal (pántok és horgok), zsúrkocsi (kerekek, finom csapdazárak, tálcafogantyúk), mosdószekrény (kitámasztó körrugó) stb. – és a luxusbútorok szerelvényeiről említést sem tettem, mert a hely korlátozott. Nem esett szó a szerelvények – záruk, pántok stb. – fejlődéséről sem, ami pedig igazi szakmatörténeti csemege! Hogy az érdeklődő olvasók, ill. szaktársak mégse maradjanak le a csak részleteiben bemutatott anyagról, Kis Vilmos árjegyzéke megtekinthető a Magyar Asztalos honlapján: <https://faipar.hu/media/files/kis-vilmos-arjegyzek/kis-vilmos-arjegyzek-1935.pdf> =

